

Institute of Economic Research Working Papers

No. 42/2015

**Analysis of the effectiveness of public services
provision by local governments in the years
2007-2013**

Joanna Czaplak

The paper submitted to

**VIIIth INTERNATIONAL CONFERENCE ON APPLIED
ECONOMICS
CONTEMPORARY ISSUES IN ECONOMY
under the title
MARKET OR GOVERNMENT?**

Institute of Economic Research and Polish Economic Society Branch
in Toruń

18-19 June 18-19, 2015, Toruń, Poland

Toruń, Poland 2015

© Copyright: Creative Commons Attribution 3.0 License

mgr Joanna Czaplak

joanna.czaplak@poczta.umcs.lublin.pl

Katedra Teorii i Historii Ekonomii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Analysis of the effectiveness of public services provision by local governments in the years 2007-2013

JEL Classification: *H4*

Keywords: *public services, analysis of effectiveness, local governments*

Abstract

The aim of article is multi-faceted analysis of efficiency of public services provision on example of Polish local governments on the basis of *local governments ranking* published by daily newspaper "Rzeczpospolita". Ranking list shows the local governments, which care the most about development and quality of life. The established research period 2007-2013 will allow to answer the questions: did the leaders of ranking change and how, did the financial crisis in 2008-2009 have a significant impact on quality of life and therefore on the efficiency of public services provision in researched local governments.

In the first part of article author consider the difficulties in defining the quality of life and public service efficiency. This chapter also present used in the literature research methods on the efficiency of public services provision. The next part of article consist the characteristic of local governments ranking list as a wide dataset, which characterize efficiency of public services provision. The third part contains the analysis of effectiveness of public services provision in the Polish local governments, divided into three categories: cities with district rights, urban and rural municipalities, rural municipalities. In the last chapter of article can be found the characteristic of the best, fifteen cities with district rights in the public services provision and thus in developing the quality of life of residents.

Analiza efektywności świadczenia usług publicznych przez samorządy w Polsce w latach 2007-2013

Klasyfikacja JEL: *H4*,

Słowa kluczowe: *usługi publiczne, analiza efektywności, jednostki samorządu terytorialnego*

Abstrakt

Celem artykułu jest wieloaspektowa analiza efektywności świadczenia usług publicznych na przykładzie polskich jednostek samorządu terytorialnego na podstawie *rankingu samorządów* publikowanego przez dziennik „Rzeczpospolita”. Lista rankingowa prezentuje samorządy które najlepiej dbają o rozwój i jakość życia mieszkańców. Przyjęty okres badawczy 2007-2013 pozwoli odpowiedzieć na pytania czy i w jaki sposób zmienili się liderzy rankingu, czy kryzys finansowy z lata 2008-2009 miał istotny wpływ na jakość życia mieszkańców, a tym samym na efektywność świadczenia usług publicznych w badanych samorządach.

W pierwszej części artykułu autorka rozważa problemy definicyjne jakości życia oraz efektywności świadczenia usług publicznych. W tym rozdziale zaprezentowane są również stosowane w literaturze przedmiotu metody badań efektywności świadczenia usług publicznych. Kolejna część artykułu zawiera charakterystykę list rankingowych samorządów jako szerokiego zbioru danych o efektywności świadczenia usług publicznych. W trzeciej części zawarto analizę efektywności świadczenia usług publicznych w polskich samorządach w podziale na trzy kategorie: miasta na prawach powiatu, gminy miejskie i miejsko-wiejskie, gminy wiejskie. Natomiast w ostatnim rozdziale artykułu znajdują się charakterystyka najlepszych piętnastu miast na prawach powiatu pod względem świadczenia usług publicznych, a tym samym kształtowania jakości życia mieszkańców.

Wstęp

Celem artykułu jest wieloaspektowa analiza efektywności świadczenia usług publicznych¹ przez polskie jednostki samorządu terytorialnego (JST) na podstawie rankingu samorządów opracowanego przez dziennik „Rzeczpospolita”. Lista rankingowa prezentuje samorzady, które najlepiej dbają o rozwój i jakość życia mieszkańców. Przyjęty okres badawczy 2007-2013 pozwoli odpowiedzieć na pytania: czy (i w jaki sposób) zmienili się liderzy rankingu oraz czy kryzys finansowy z lat 2008-2009 miał istotny wpływ na efektywność świadczenia usług publicznych w badanych samorządach, a tym samym na jakość życia mieszkańców.

1. Jakość życia a efektywność świadczenia usług publicznych – problemy definicyjne i metody pomiaru

Jakość życia jest przedmiotem badań wielu nauk: medycyny, psychologii, socjologii, filozofii oraz ekonomii. W literaturze przedmiotu występuje wiele definicji jakości życia. Podzielić je można na trzy grupy (Beckla, Czaja, 2003, s. 133-144). Pierwsza grupa definicji wywodzi się z teorii dobrobytu i traktuje jakość życia w aspekcie materialnym, gdzie kluczowym czynnikiem wpływającym na nią jest stały wzrost dochodu narodowego oraz efektywny, w sensie Pareto, podział tego dochodu w gospodarce (Stiglitz, 2012, s. 69-74). Tak rozumiana jakość życia może być mierzona poprzez obiektywne miary np.: dochody mieszkańców, stan infrastruktury komunalnej oraz warunki mieszkaniowe. Druga grupa pojęć skupia się jedynie na wymiarze duchowym jakości życia (np.: Tavernier J.J., Cuneo P., Plateau C., 2015). Wywodzi się ona z koncepcji religijnych, ekologicznych oraz społecznych (Sompolska-Rzechuła, 2013, s. 135). Badana ona może być za pomocą metod i narzędzi z zakresu socjologii i psychologii. Z kolei ostatnia grupa definicji traktuje jakość życia jako pojęcie wielowymiarowe biorąc pod uwagę zarówno aspekt materialny, jak i duchowy (np.: Pissourios I.A., 2013).

Definicji omawianego zjawiska w tym ujęciu jest wiele, zatem na potrzeby artykułu zostaną przedstawione jedynie te, które wskazują na rolę JST w kształtowaniu jakości życia. Przykładowo według S. Otoka (1981, s. 84-93) jakość życia związana jest z dobrobytem oraz stopniem satysfakcji z zaspokojenia potrzeb i pragnień danej społeczności, a w szczególności z liczbą i podziałem takich dóbr publicznych jak: ochrona zdrowia, kształcenie, usługi bytowe, zabezpieczenie przed

---

¹ Za usługi publiczne autorka uważa usługi publiczne w szerokim znaczeniu, zalicza do nich dobra publiczne w ujęciu klasycznym oraz dobra mieszane.

przestępczością ochrona środowiska i zabytków Z kolei A. Luszniwicz (1972, s.13) wskazuje, że jakość życia to stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i kulturalnych społeczeństwa przez strumień dóbr i usług odpłatnych poprzez fundusz konsumpcji zbiorowej. Natomiast A. Wallis uważa, że jakość życia można rozumieć jako zespół czynników przestrzenno-środowiskowych, produkcyjnych i kulturowych składających się na rzeczywistość, w której człowiek żyje (Otok, 1981, s. 79). Podsumowując, efektywne świadczenie usług publicznych, dostarczanych głównie przez samorząd lokalny, może kształtować warunki rozwoju społeczno-gospodarczego i w konsekwencji jakość życia. Do usług tych zalicza się m.in. usługi techniczne związane z infrastrukturą komunalną, które kształtują warunki bytowe ludności oraz rozwoju przedsiębiorczości, a także usługi społeczne (takie jak ochrona zdrowia, kultura, edukacja), które determinują jakość kapitału ludzkiego.

Efektywność podobnie jak jakość życia jest pojęciem wielowymiarowym i nie w pełni zdefiniowanym. W przypadku świadczenia usług publicznych może być utożsamiana ze skutecznością, produktywnością, oszczędnością i dostępnością usług oraz jakością usług (Njoh J.A., 1994). Definicja efektywności wywodzi się z różnych dziedzin nauk, nurtów oraz paradygmatów. W naukach ekonomicznych efektywność określa się jako relację między nakładami a efektami. W wąskim sensie relacja ta sprowadzana jest do kategorii finansowych i utożsamiana jest np. z działaniami mającymi na celu obniżenie kosztów produkcji oraz maksymalizację zysku. W przypadku JST taka ocena efektywności działania jest niewystarczająca, gdyż samorządy nie są nastawione na zysk, a ich celem jest bieżące i nieprzerwane zaspokajanie zbiorowych potrzeb ludności w drodze świadczenia usług powszechnie dostępnych (Art. 1.1. Ustawy o gospodarce komunalnej z dnia 20.12.1996 r., 2011). Wobec tego efektywność świadczenia usług publicznych związana jest raczej ze sprawiedliwym dostępem do nich niż z efektywnością ekonomiczną. Ponadto samorządy poprzez świadczenie usług publicznych kształtują warunki rozwoju społeczno-ekonomicznego, dlatego w przypadku sektora publicznego zasadne jest stosowanie szerszej definicji efektywności porównującej nie tylko nakłady do efektów finansowych, ale również środowiskowych, społecznych i organizacyjnych. Podsumowując, efektywność świadczenia usług publicznych może być rozpatrywana w aspekcie finansowym (kondycja finansowa JST i podmiotów komunalnych) oraz jakości zarządzania (kształtowania dobrobytu, warunków rozwoju przedsiębiorczości, dostępności i jakości usług publicznych oraz satysfakcji mieszkańców z użytkowania dóbr publicznych).

Wieloaspektowość znaczenia efektywności świadczenia usług publicznych przekłada się również na problem doboru metod jej pomiaru i analizy wyników. W zależności od sposobu zdefiniowania efektywności preferowane są parametry ilościowe albo jakościowe. Te pierwsze stanowią miary obiektywne, gdzie wykorzystuje np. wskaźniki mierzące efektywność kosztową. Natomiast miary jakościowe związane są np. z subiektywną oceną mieszkańców jakości usług. Do najpopularniejszych metod oceny efektywności zalicza się metody wskaźnikowe, parametryczne i nieparametryczne. Pierwsze stosowane są do oceny sytuacji ekonomicznej i nie uwzględniają wszystkich aspektów działalności. Wadę tę można wyeliminować poprzez stworzenie syntetycznych indeksów. Do tej metody zaliczyć można również rankingi samorządów ukazujące się w prasie. Często tworzone są one na podstawie syntetycznych indeksów jako średnia ważona charakterystyk wybranych do oceny. Kolejna grupa metod – parametryczne – oparta jest na narzędziach ekonometrycznych (zob.: Romano G., Salvati N., Guerrini A, 2014). Pozwalają one jedynie zbadać efektywność w układzie relacji pojedynczych nakładów i efektów. Wadę tę można wyeliminować poprzez zastosowanie metod nieparametrycznych (np.: Yiwen B., Shuai Y., Hao H., 2014) wykorzystujących programowanie liniowe, które z kolei nie dostarczają informacji o relacji między nakładami i wynikami oraz nie uwzględniają czynnika losowego.

2. Lista rankingowa samorządów dziennika „Rzeczpospolita” jako zbiór danych o efektywności świadczenia usług publicznych

Jak już zostało wspomniane listy rankingowe samorządów mogą być użyte do oceny efektywności świadczenia usług publicznych. Są one publikowane przez różne czasopisma i spotykają się z coraz szerszym zainteresowaniem opinii publicznej oraz środowisk naukowych. Te najpopularniejsze i najrzetelniejsze stanowią doskonałe źródło informacji o sytuacji JST. Do obecnie istniejących na polskim rynku prasowym i szczególnie cenionych rankingów samorządów zaliczyć można: *Ranking miast atrakcyjnych dla biznesu* (2014) publikowany przez miesięcznik „Forbes”, *Ranking najlepszych samorządów pod względem rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz jakości życia* („Ranking samorządów 2014”, 2014) – *Lista* – opracowywany przez dziennik „Rzeczpospolita” oraz rankingi samorządowego miesięcznika „Wspólnota” (*Najbogatsze samorzady, Wydatki bieżące na administrację, Inwestycje w infrastrukturę techniczną, Wykorzystane środki zagraniczne, Zadłużenie jednostek*

samorządowych). Do zalet tych rankingów zaliczyć można szeroki zakres parametrów oceniających samorzady oraz fakt, że ukazują się periodycznie.

W polskiej prasie można spotkać również rankingi samorządów, które ukazują się jednorazowo. Na szczególną uwagę zasługuje ranking miast powiatowych tygodnika „Polityka” – *Ranking jakości życia*. (2014). Lista ta powstała na podstawie wskaźnika „Better Life Index” (<http://www.oecdbetterlifeindex.org>) opracowanego przez OECD. Ranking ten bada jakość życia w dziesięciu kategoriach uwzględniając nie tylko aspekt materialny jakości życia, lecz również miary subiektywne takie jak zadowolenie z życia i bezpieczeństwo mieszkańców. Jest to ranking, który najszerzej opisuje jakości życia w poszczególnych samorządach. Jednak nie może być on wykorzystany do badań empirycznych na potrzeby artykułu, gdyż nie ukazuje się periodycznie i zawęża ocenę samorządów jedynie do miast na prawach powiatu.

Na szczególną uwagę zasługuje wspomniana wyżej *Lista rankingowa „Rzeczypospolitej”*, gdyż – zdaniem autorki – stanowi ona dość szeroki oraz unikalny zbiór charakterystyk samorządów pod względem jakości życia w Polsce. Jest to też najstarszy taki ranking, który ukazuje się od ok. 16 lat. Dziennik „Rzeczpospolita” publikuje ranking oceniający pracę samorządów. Pierwsza *Lista* samorządów ukazała się w 1998 r. Zawierała ona alfabetyczne zestawienie stu JST o największej wartości inwestycji przypadających na jednego mieszkańca. W kolejnym roku *Lista* przybrała formę rankingu. Niemniej jednak taka konstrukcja *Listy* miała wady, gdyż na jednej *Liście* znajdowały się gminy wiejskie z niewielką liczbą ludności oraz gęsto zaludnione miasta. Ponadto jedno kryterium oceny samorządów nie uwzględniało wielu aspektów determinujących jakość życia mieszkańców.

Z biegiem lat *Lista* najlepszych samorządów uległa modyfikacji. Od 2005 r. zmieniła się metoda wyboru JST do rankingu, która po dzień dzisiejszy pozostaje bez zmian. Zdecydowano, że w ramach *Listy* przygotowywane będą odrębne rankingi dla trzech grup: najlepszych miast na prawach powiatu, gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich, a także gmin wiejskich².

Selekcja samorządów do rankingu przebiega w dwóch etapach na podstawie różnych kryteriów. W każdym z nich samorzady oceniane są przez niezależną kapitułę rankingu, do której należą m.in.: przedstawiciele związków samorządów, Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju. Kapituła decyduje o wielkości punktów jakie zostaną przyznane samorządowi za każdy, brany pod uwagę w ocenie,

---

² Do badań nie wzięto pod uwagę Warszawy, ze względu na jej specyficzny ustrój administracyjny oraz na dużą liczbę ludności.

parametr. Suma punktów z pierwszego i drugiego etapu oceny decyduje o pozycji danego samorządu w rankingu.

W pierwszym etapie oceny wybierane są JST, które najlepiej zarządzały finansami z trzech ostatnich lat i jednocześnie najwięcej inwestowały. Dane te pochodzą z Ministerstwa Finansów. Brana jest pod uwagę m.in. dynamika wzrostu wydatków majątkowych (pomniejszonych o środki unijne) w przeliczeniu na jednego mieszkańca, wartość środków unijnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca, zadłużenie samorządu w stosunku do dochodów, dynamika wzrostu wydatków na administrację, dynamika wzrostu dochodów własnych, dynamika wzrostu wydatków ogółem na jednego mieszkańca w wybranych działach (transport i łączność oraz ochrona środowiska) („Ranking samorządów 2014, 2014). Samorządy, które spełniły wyżej wymienione kryteria (zdobyły najwięcej punktów) zostały zakwalifikowane do drugiego etapu, w którym badano jakość zarządzania samorządem. JST zakwalifikowane do tego etapu otrzymały ankiety z ok. kilkunastoma pytaniami, w których pytano m.in. o: udział wydatków na organizacje pozarządowe w wydatkach ogółem, liczbę złożonych wniosków o dofinansowanie organizacji pozarządowych, wydatki mieszkaniowe w przeliczeniu na jednego mieszkańca, wyniki testu sześcioklasistów oraz gimnazjalistów, stopę bezrobocia, liczbę nowych podmiotów gospodarczych, udział wydatków na promocję gminy w wydatkach ogółem oraz brano pod uwagę czy samorząd posiada Kartę Dużej Rodziny.

Należy jednak wspomnieć, że co roku dodawane są nowe pytania. Z jednej strony jest to zaleta, gdyż uwzględnione zostają bieżące uwarunkowania prawne, ekonomiczne oraz społeczne, które wpływają na sytuację finansową oraz na jakość życia mieszkańców w samorządach.

Z drugiej jednak strony stwarza to problemy w porównywaniu sytuacji JST na przestrzeni lat.

3. Metoda badań

Analiza efektywności świadczenia usług publicznych oparta jest na studiach literatury przedmiotu, analizie porównawczej jednostek samorządu terytorialnego z wykorzystaniem *Listy* rankingowej najlepszych samorządów lokalnych w Polsce pod względem kształtowania rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz jakości życia mieszkańców oraz w niewielkim stopniu na podstawie danych statystycznych.

Do celów analizy efektywności usług publicznych świadczonych przez samorządy lokalne autorka wybrała *Listy* rankingowe z lat 2008, 2011, 2014, które prezentują dane odpowiednio za 2007, 2010 i 2013 r. Wybór okresu badawczego podyktowany był chęcią zbadania wpływu kryzysu

finansowego na sytuację finansową samorządów oraz na efektywność świadczenia usług publicznych (jakość życia mieszkańców). *Lista* z 2008 r. prezentuje sytuację samorządów przed kryzysem finansowym i jest to najstarsza dostępna lista rankingowa. Z kolei ranking z 2011 opisuje sytuację tuż po kryzysie, a *Lista* z 2014 r. przedstawia najnowsze dane.

Do wieloaspektowej analizy efektywności świadczenia usług publicznych przez samorządy lokalne wykorzystano parametry zarówno z pierwszego etapu oceny samorządów (kryteria dotyczące sytuacji finansowej), jak i z drugiego etapu (kryteria dotyczące jakości zarządzania). Wybór parametrów podyktowany był koniecznością zapewnienia jednolitych kryteriów oceny samorządów w całym badanym okresie. Ponadto nie wszystkie parametry, które są brane pod uwagę w ocenie samorządów, są publikowane przez dziennik „Rzeczpospolita”. Zatem ocena sytuacji finansowej samorządów została przeprowadzona na podstawie czterech charakterystyk: wartości środków unijnych pozyskanych na jednego mieszkańca, wartość dochodów własnych przypadających na jednego mieszkańca, wartość wydatków ogółem przypadających na jednego mieszkańca. Na podstawie tych parametrów obliczono ostatnią charakterystykę – wartość deficytu przypadająca na jednego mieszkańca.

Natomiast ocena jakości zarządzania oparta była na: wartości nakładów na gospodarkę mieszkaniową przypadających na jednego mieszkańca, udziale wydatków na organizacje pozarządowe w wydatkach ogółem, udziale wydatków na promocję w wydatkach ogółem oraz liczbie nowych podmiotów gospodarczych przypadających na tysiąc mieszkańców. Analizę przeprowadzono w podziale na trzy grupy samorządów: miasta na prawach powiatu, gminy miejskie i miejsko-wiejskie oraz gminy wiejskie.

Z uwagi na to, że liczebność samorządów zakwalifikowanych do analizowanych rankingów ulegała zmianie, do celów analizy porównawczej wskaźników charakteryzujących sytuację finansową oraz jakość zarządzania, *Listy* zostały zmniejszone tak, aby w badanym okresie uwzględniać taką samą liczbę samorządów. Dla miast na prawach powiatu przyjęto pierwsze 45 JST, dla gmin miejskich i miejsko-wiejskich – 75, a dla gmin wiejskich – 90. Dodatkowo, aby porównać JST w ramach wyżej wspomnianych trzech grup, obliczono dla każdego parametru oceniającego sytuację finansową oraz jakość zarządzania wartość przeciętną charakteryzującą przeciętny samorząd z danej grupy.

W drugiej części analizy efektywności świadczenia usług publicznych autorka zbadała miasta na prawach powiatu, które zakwalifikowały się do wszystkich trzech badanych *List* rankingowych z lat 2007-2013. Na podstawie tego zostały stworzone trzy odrębne rankingi 15 najlepszych

miasta na prawach powiatu (*Lista 15*) w latach 2007-2013 w kategoriach: sytuacja finansowa (*Lista 15 – sytuacja finansowa*), jakość zarządzania (*Lista 15 – jakość zarządzania*) oraz ocena ogólna (*Lista 15 – ocena ogólna*), którą łączy obie charakterystyki. Pozycja w *listach 15* została obliczona jako średnia pozycja dla trzech badanych *Listach* rankingowych.

4. Ogólna ocena efektywności świadczenia usług publicznych świadczonych przez samorządy lokalne

Analizując liczebność samorządów na *Listach* rankingowych w poszczególnych regionach (tabela 1) możemy zauważyć, że najwięcej z nich pochodzi z województwa śląskiego – 93, mazowieckiego – 75 oraz małopolskiego – 70.

Z kolei najmniej samorządów było z województwa opolskiego – 13, kujawsko-pomorskiego – 26, podlaskiego – 27 oraz świętokrzyskiego – 29. Na podstawie danych z tabeli widać wyraźny podział samorządów pod względem jakości życia na Polskę „A” i „B”. Dynamika zmian liczby samorządów w podziale na regiony wskazuje, że w badanym okresie najszybsze tempo zmian jakości życia wystąpiło w województwie lubelskim, kujawsko-pomorskim oraz warmińsko-mazurskim. Regiony te charakteryzują się znacznie niższym PKB per capita niż wartość przeciętna w skali całego kraju (GUS, 2014). Biedne regiony szybko nadganiają zaległości pod względem jakości życia, niemniej jednak ciągle im daleko do bogatych regionów takich jak województwo mazowieckie czy śląskie.

Tabela 1. Liczba samorządów zakwalifikowanych do *List rankingowych* w latach 2007-2013

Województwo	Liczba samorządów			Suma z lat 2007-2013	2013/2007 w proc.
	2006	2010	2013		
Dolnośląskie	22	18	15	55	68,2
Kujawsko pomorskie	8	6	12	26	150,0
Lubelskie	9	11	23	43	255,6
Lubuskie	11	9	10	30	90,9
Łódzkie	14	17	14	45	100,0
Małopolskie	20	28	22	70	110,0
Mazowieckie	29	20	26	75	89,7
Opolskie	5	3	5	13	100,0
Podkarpackie	17	18	12	47	70,6
Podlaskie	8	8	11	27	137,5
Pomorskie	17	11	15	43	88,2
Śląskie	32	27	34	93	106,3
Świętokrzyskie	6	15	8	29	133,3
Warmińsko-mazurskie	9	8	13	30	144,4
Wielkopolskie	22	7	16	45	72,7
Zachodniopomorskie	12	17	13	42	108,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011)., Ranking samorządów 2014 (2014).

W badanym okresie liczba samorządów zakwalifikowanych do rankingu „Rzeczypospolitej” początkowo wynosiła 241 w 2007 r., następnie w 2010 r. spadła do 234 (tabela 2).

Tabela 2. Liczba samorządów na *Listach rankingowych* w latach 2007-2013

Samorząd	2007 r.	2010 r.	2013 r.
Miasta na prawach powiatu	50	48	54
Gminy miejskie, miejsko-wiejskie	100	75	100
Gminy wiejskie	91	109	94
Razem	241	235	248

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011)., Ranking samorządów 2014 (2014).

W latach 2007-2010 liczba samorządów zmniejszyła się w grupie miast na prawach powiatu oraz gmin miejskich i miejsko-wiejskich. Największy spadek dotyczył drugiej grupy samorządów, liczba gmin miejskich i miejsko-wiejskich obniżyła się aż o 35. Tendencje te mogą wynikać

z pogorszenia kondycji finansowej polskich samorządów podczas kryzysu finansowego z lat 2007-2008. Potwierdzają to dane Ministerstwa Finansów wskazujące, że zadłużenie JST gwałtownie zaczęło rosnąć od 2008 r. (MF, 2014). W kolejnych latach w każdej z omawianych grup nastąpił wzrost liczby samorządów. Odmienna tendencja miała miejsce w przypadku gmin wiejskich, co może wskazywać, że ta grupa JST z opóźnieniem zareagowała na spowolnienie gospodarcze.

Dane w tabeli 3 prezentują wskaźniki opisujące sytuację finansową samorządów znajdujących się na *Listach* rankingowych w badanym okresie. W przypadku miast na prawach powiatu oraz gmin miejskich i miejsko-wiejskich dochody i wydatki budżetów JST na mieszkańca sukcesywnie rosły w latach 2007-2013. Niemniej jednak wydatki zwiększały się znacznie szybciej niż dochody, co potwierdzają dane dotyczące deficytu budżetowego. Rok 2007 był jedyny, w którym te samorzady odnotowały nadwyżkę budżetową. Następnie w 2010 r. deficyt był największy,

a w 2013 r. znacząco spadł. Wskazuje to na wysoką wrażliwość zarówno dochodów jak i wydatków miast na prawach powiatu oraz gmin miejskich i miejsko-wiejskich na cykl koniunkturalny. W przypadku gmin wiejskich dochody i wydatki do 2010 r. rosły, a w 2013 r. oba parametry uległy zmniejszeniu. Ta odmienna tendencja dotycząca dochodów może wynikać z faktu, że gminy wiejskie są bardziej uzależnione od transferów z budżetu państwa niż od zmian dochodów własnych, które w głównej mierze zależą od cyklu koniunkturalnego. Ponadto podatek rolny jest jednym z najstabilniejszych źródeł dochodów JST, który zasila budżety gmin wiejskich i miejsko-wiejskich. Niemniej jednak spowolnienie gospodarcze z 2013 r. obciążało również budżety gmin wiejskich. Warto również zauważyć, że w latach 2007-2010 gminy wiejskie charakteryzowały się największym wzrostem wydatków budżetowych, co może wynikać ze wzrostu wydatków współfinansowanych z funduszy unijnych. W II kwartale 2009 r. w porównaniu do roku poprzedniego, oprócz województw oraz powiatów, najwięcej środków z funduszy unijnych trafiło do gmin wiejskich (Łukomska, Swaniewicz, 2009).

Tabela 3. Samorządy z *List* rankingowych pod względem jakości życia w latach 2007-2013 – ocena sytuacji finansowej

Wyszczególnienie	2007 r.		2010 r.		2013 r.	
	wart.	wart. śred.	wart.	wart. śred.	wart.	wart. śred.
Miasta na prawach powiatu						
Liczba JST	45	-	45	-	45	-
Doch. na mieszk. (w tys. zł)	153,2	3,4	189,4	4,2	217,3	4,8
Wyd. na mieszk. (w tys. zł)	151,5	3,4	215,4	4,8	221,0	4,9
Nadw./defic. na mieszk. (w tys. zł/os.)	1,7	0,0	-26,0	-0,6	-3,7	-0,1
Środki unijne na mieszk. (w tys. zł/os.)	10,1	0,2	2,4	0,1	18,1	0,4
Gminy miejskie i miejsko-wiejskie						
Liczba JST	75	-	75	-	75	-
Doch. na mieszk. (w tys. zł)	191,0	2,5	250,5	3,3	254,0	3,4
Wyd. na mieszk. (w tys. zł)	187,5	2,5	293,1	3,9	254,7	3,5
Nadw./defic. na mieszk. (w tys. zł/os.)	3,5	0,0	-42,6	-0,6	-0,7	-0,0
Środki unijne na mieszk. (w tys. zł/os.)	12,6	0,2	10,04	0,1	25,1	0,3
Gminy wiejskie						
Liczba JST	90	-	90	-	90	-
Doch. na mieszk. (w tys. zł)	250,8	2,8	361,9	4,0	334,0	3,7
Wyd. na mieszk. (w tys. zł)	242,7	2,7	422,2	4,7	336,3	3,7
Nadw./defic. na mieszk. (w tys. zł/os.)	8,0	0,1	-60,2	-0,7	-2,3	-0,0
Środki unijne na mieszk. (w tys. zł/os.)	16,9	0,2	12,5	0,1	40,7	0,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011), Ranking samorządów 2014 (2014).

Tendencje związane z nadwyżką deficytu budżetowego w omawianym okresie kształtowały się tak samo jak w przypadku pozostałych grup. Wpływ kryzysu finansowego na kondycję finansową JST widać szczególnie na przykładzie wielkości pozyskanych przez samorzady

środków unijnych przypadających na osobę. W każdej z grup samorządów w 2010 r. wartość tej charakterystyki obniżyła się, największy spadek dotyczył miast na prawach powiatu. Samorzady te wśród wszystkich badanych grup są największymi inwestorami oraz charakteryzują się najszerszym zakresem zadań (mają status gminy jak i powiatu). Pogarszająca się aktywność gospodarcza oraz rosnące zadłużenie spowodowało, że część miast na prawach powiatu musiało zrezygnować lub odłożyć inwestycję na przyszłość. Potwierdza to gwałtowny wzrost wartości pozyskanych środków w 2013 r. Należy jednak dodać, że zmiana ta może być związana również z kończąca się w tym roku *Perspektywą Finansową UE*.

W badanym okresie wśród trzech grup JST największą przeciętną wartością dochodów i wydatków na mieszkańca charakteryzowały się miasta na prawach powiatu. Wynika to z tego, że duże miasta mają większy potencjał społeczno-gospodarczy. Z kolei gminy miejskie i miejsko-wiejskie miały najniższą wartość powyższych charakterystyk. Ciekawe jest również to, że dochody i wydatki na mieszkańca gmin wiejskich w 2010 r. osiągnęły wartość zbliżoną do wartości dla miast na prawach powiatu. Jak już zostało wspomniane wynika to z różnic w wrażliwości budżetów na koniunkturę gospodarczą.

Efektywność świadczenia usług publicznych determinowana jest również jakością zarządzania danym samorządem (tabela 4). Analizując nakłady na gospodarkę mieszkaniową możemy zbadać w jaki sposób JST kształtowały materialne warunki życia mieszkańców. W latach 2010-2013 miasta na prawach powiatu zdecydowały się ograniczyć wydatki na tą sferę. Samorzady te z tytułu podjętych inwestycji i szerokiego zakresu realizowanych zadań, wśród badanych grup JST, mają najbardziej obciążone budżety. Rezygnacja z nakładów na gospodarkę mieszkaniową może być formą ograniczania wydatków, gdyż lokatorzy mieszkań komunalnych często zalegają z opłatami. W przypadku gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich wydatki na gospodarkę mieszkaniową niewiele się zmieniły. Natomiast gminy wiejskie zwiększyły udział nakładów, co może wynikać z wyludniania się miast i przenoszenia mieszkańców na obszary wiejskie położone blisko metropolii.

Pod względem kształtowania się parametrów dotyczących przedsiębiorczości samorządów w badanym okresie jedynie miasta na prawach powiatu nie odnotowały dużego spadku liczby nowych podmiotów gospodarczych przypadających na tys. mieszkańców. Ponadto po 2010 r. przewaga tej grupy JST wzrosła

Ciekawie kształtował się również wskaźnik udziału wydatków na promocję w wydatkach ogółem. W 2010 r. mimo kryzysu finansowego samorzady zwiększyły wydatki na promocję. Z kolei w latach 2007-2013

JST w każdej z grup stopniowo zwiększały udział wydatków na organizacje pozarządowe w wydatkach ogółem.

Tabela 4. Samorządy z *List* rankingowych pod względem jakości życia w latach 2007-2013 – ocena jakości zarządzania

Wyszczególnienie	2007 r.		2010 r.		2013 r.	
	wart.	wart. śred.	wart.	wart. śred.	wart.	wart. śred.
Miasta na prawach powiatu						
Liczba JST	45	-	45	-	45	-
Nakł. na gospod. mieszkaniową na mieszk. (tys. zł/os.)*	b.d.	-	13,0	288,0	11,4	253,3
Nowe podmioty gospod. (lb./tys. mieszk.)	379,5	8,4	477,0	10,6	465,0	10,3
Udział wyd. na promocję w wyd. ogółem (proc.)	16,2	0,4	20,0	0,4	18,6	0,4
Udział wyd. na organizacje pozarząd. w wyd. ogółem (proc.)*	b.d.	-	59,0	1,3	64,2	1,4
Gminy miejskie i miejsko-wiejskie						
Liczba JST	75	-	75	-	75	-
Nakł. na gospod. mieszkaniową na mieszk.(tys. zł/os.)*	b.d.	-	10,0	128,8	9,7	129,1
Nowe podmioty gospod. (lb./tys. mieszk.)	684,1	9,1	740,0	9,9	589,0	7,9
Udział wyd. na promocję w wyd. ogółem (proc.)*	27,9	0,4	37,0	0,5	35,7	0,5
Udział wyd. na organizacje pozarząd. w wyd. ogółem (proc.)*	b.d.	-	65,0	0,9	68,2	0,9
Gminy wiejskie						
Liczba JST	90	-	90	-	90	-
Nakł. na gospod. mieszkaniową na mieszk. (tys. zł/os.)*	b.d.	-	5,5	61,3	7,5	82,8

Nowe podmioty gospod. (lb./tys. mieszk.)	780,7	8,7	758,0	8,4	593,0	6,7
Udział wyd. na promocję w wyd. ogółem (proc.)	20,0	0,2	30,0	0,3	25,3	0,3
Udział wyd. na organizację pozarząd. w wyd. ogółem (proc.)*	b.d.	-	53,0	0,6	56,5	0,6

* w 2007 r. parametr był brany podczas oceny jakości życia, natomiast dane nie zostały opublikowane w rankingu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011)., Ranking samorządów 2014 (2014).

Z kolei wartości przeciętne omawianych parametrów w poszczególnych grupach samorządów zbyttnio nie różniły się. Jedynie miasta na prawach powiatu charakteryzowały się wyższymi wskaźnikami dotyczącymi przedsiębiorczości oraz warunków mieszkaniowych.

5. Liderzy w rankingu samorządów – analiza porównawcza

Wśród miast na prawach powiatu w ścisłej czołówce liderów pod względem kształtowania rozwoju społeczno-ekonomicznego oraz jakości życia (*Liście 15-ocena całościowa*) znalazły się trzy miasta na prawach powiatu – na tym samym miejscu uplasował się Poznań oraz Sopot, tuż za nimi Gdańsk.

Pozycja wyżej wspomnianych samorządów w rankingu była dość stabilna w całym badanym okresie. Świadczyć to może o skutecznej i konsekwentnie realizowanej strategii zrównoważonego rozwoju. (tabela 5). Ciekawe jest również to, że prezydenci w tych miastach pełnili funkcję nieprzerwanie aż przez 16 lat (kadencje z lat 1998- 2013) – jest to najdłuższa nieprzerwana kadencja wśród piętnastu najlepszych miast. Taka sytuacja wystąpiła jedynie jeszcze w Rybniku, Lesznie i Katowicach. Warto również zauważyć, że samorzady z *Listy 15-ocena całościowa* charakteryzują się dość długą kadencją prezydentów – wyjątkiem jest jedynie Koszalin.

Tabela 5. Najlepsze miasta na prawach powiatu w rankingach samorządów według pozycji na *Liście* – ocena ogólna

Lp.	Samorząd	Województwo	Pozycja na <i>Liście</i>			Pozycja śred.	Najdłuższa kadencja prezyd.
			2007	2010	2013		
1.	Poznań	wielkopolskie	1	1	4	2	16
2.	Sopot	pomorskie	2	2	3	2	16
3.	Gdańsk	pomorskie	8	6	1	5	16
4.	Łódź	łódzkie	5	18	9	11	8
5.	Kraków	małopolskie	9	21	8	13	12
6.	Szczecin	zachodniopom.	14	5	19	13	8
7.	Rzeszów	podkarpackie	12	28	5	15	12
8.	Częstochowa	śląskie	11	11	24	15	8
9.	Bielsko-Biała	śląskie	18	13	16	16	12
10.	Koszalin	zachodniopom.	4	20	23	16	5
11.	Rybnik	śląskie	24	10	15	16	16
12.	Olsztyn	warmińsko-mazurskie	15	26	10	17	9
13.	Leszno	wielkopolskie	21	3	30	18	16
14.	Białystok,	podlaskie	29	12	20	20	8
15.	Katowice	śląskie	16	33	14	21	16

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011), Ranking samorządów 2014 (2014).

W czołówce 15 najlepszych miast na prawach powiatu pod względem jakości życia dominują samorzady z północnej i południowej części Polski. Tendencje tą potwierdzają również dane GUS według, których najwyższa subiektywna ocena jakości życia mieszkańców występuje odpowiednio województwie pomorskim oraz śląskim (GUS, 2013). Wyjątkiem jest województwo zachodniopomorskie, które według GUS plasuje się dość nisko według jakości życia, natomiast w omawianej *Liście 15-ocena całościowa* znajdują się aż dwa miasta. Koszalin i Szczecin to największe miasta tego regionu, zatem najprawdopodobniej znacznie wyróżniają się na tle całego województwa. Ciekawe jest również to, że najwięcej samorządów znajdujących się *Liście 15-ocena całościowa* jest z województwa śląskiego, natomiast żadne z nich nie znalazło się w pierwszej 10.

W całym badanym okresie największy spadek jakości życia miał miejsce w Koszalinie (z 4 miejsca w 2007 r. na 23 w 2013 r.). Mogło to wynikać z pogarszającej się sytuacji finansowej, a w szczególności z szybko rosnącego zadłużenia miasta, które mogło stać się hamulcem rozwoju.

Sytuacja finansowa 15 najlepszych miast w badanym okresie była zróżnicowana (tabela 6). Żaden z badanych samorządów pod względem średniej pozycji nie znalazł się w pierwszej piątce miast. Natomiast w pierwszej dziesiątce uplasował się jedynie Sopot oraz Rzeszów. Ponadto tylko Sopot zajął wysokie miejsce pod względem ogólnej oceny jakości życia. Zatem najprawdopodobniej sytuacja finansowa w mniejszym stopniu determinuje ocenę ogólną samorządów.

Tabela 6. Najlepsze miasta na prawach powiatu w rankingach samorządów według pozycji na *Liście* – sytuacja finansowa

Lp.	Samorząd	Województwo	Pozycja na <i>Liście</i>			Pozycja śred.
			2007	2010	2013	
1.	Sopot	pomorskie	4	6	17	9
2.	Rzeszów	podkarpackie	3	17	11	10
3.	Rybnik	śląskie	15	10	12	12
4.	Krosno	podkarpackie	25	9	6	13
5.	Suwałki	podlaskie	26	2	15	14
6.	Gdańsk	pomorskie	21	15	9	15
7.	Białystok	podlaskie	14	8	28	17
8	Lublin	lubelskie	9	35	8	17
9	Tychy	śląskie	16	16	18	17
10	Poznań	wielkopolskie	5	11	38	18
11.	Częstochowa	śląskie	17	12	27	19
12.	Leszno	wielkopolskie	28	3	26	19
13	Łódź	łódzkie	13	28	16	19
14.	Żory	śląskie	1	1	54	19
15.	Elbląg	warmińsko-mazurskie	30	20	10	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011), Ranking samorządów 2014 (2014).

Warto zwrócić uwagę na pozycję Żor w wśród 15 miast na prawach powiatu z najlepszą sytuacją finansową. W okresie 2007-2010 był liderem, natomiast w 2013 r. spadł na przedostatnie miejsce. W 2013 r. zadłużenie w tym mieście wyniosło ponad 62% dochodów („Kto tonie w długach. Ranking zadłużenia samorządów”, 2014), co przełożyło się na utratę płynności finansowej. Podobnie jak to miało miejsce w poprzedniej *Liście 15 – ocena całościowa* również w przypadku *Listy – ocena finansowa* dominują samorzady z regionów Polski o najwyższym poziomie PKB per capita, głównie ze śląska.

Z kolei w przypadku *Listy – jakość zarządzania* sytuacja miast na prawach powiatu była stabilna. Tak jak w ocenie ogólnej dominował Poznań, Gdańsk i Sopot (tabela 7).

Tabela 7. Najlepsze miasta na prawach powiatu w rankingach samorządów – jakość zarządzania

Lp.	Samorząd	Województwo	Pozycja na <i>Liście</i>			Pozycja śred.
			2007	2010	2014 .	
1.	Poznań	wielkopolskie	1	1	3	2
2.	Gdańsk	pomorskie	3	4	1	3
3.	Sopot	pomorskie	5	3	4	4
4.	Kraków	małopolskie	9	9	6	8
5.	Koszalin	zachodniopomorskie	11	11	12	11
6.	Katowice	śląskie	13	13	9	12
7.	Nowy Sącz	małopolskie	21	7	7	12
8.	Szczecin	zachodniopomorskie	20	6	11	12
9.	Łódź	łódzkie	16	16	10	14
10.	Leszno	wielkopolskie	10	10	28	16
11.	Częstochowa	śląskie	12	20	22	18
12.	Kalisz	wielkopolskie	18	18	18	18
13.	Olsztyn	warmińsko-mazurskie	13	22	25	20
14.	Rzeszów	podkarpackie	26	30	5	20
15.	Gliwice	śląskie	39	17	8	21

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rankingu samorządów 2008 (2008), Ranking samorządów 2011 (2011)., Ranking samorządów 2014 (2014).

Wysoka pozycja wyżej wspomnianych miast wynika z polityki nastawionej na rozwój przedsiębiorczości, edukacji oraz efektywnej polityki rynku pracy, a także skutecznego poszukiwania środków na inwestycje.

Podsumowanie i wnioski

Wielowymiarowy charakter pojęcia efektywności świadczenia usług publicznych stwarza problemy w doborze metod pomiaru oraz w ocenie funkcjonowania JST. Monitorowanie świadczenia usług publicznych przez samorządy stanowi kluczowy etap poprawy ich efektywności. Prosta i zarazem wieloaspektową metodą oceny samorządów mogą być ogólnodostępne listy rankingowe JST publikowane w różnych czasopismach. W artykule autorka zdecydowała się wykorzystać *Listę rankingową „Rzeczypospolitej”* do oceny porównawczej samorządów pod względem jakości życia mieszkańców.

W badanym okresie 2007-2013 wśród samorządów z *Listy* wyraźnie dominują JST z bogatych regionów. Ich liczba była dość stabilna w badanym okresie i w niewielkim stopniu zmieniła się nawet pod wpływem kryzysu finansowego, co potwierdza również dynamika zmian liczby samorządów zakwalifikowanych do rankingów. Wskazuje to na wysokie zróżnicowanie regionalne kształtowania się jakości życia w Polsce. Ciekawe jest jednak to, że w badanym okresie regiony z niskim poziomem jakości życia oraz PKB per capita szybko nadrabiały lukę w tym zakresie. Niemniej jednak, jak wskazują dane statystyczne, przepaść do liderów była i nadal jest znacząca (GUS, 2013).

Kryzys finansowy wpłynął również na ogólną liczbę samorządów w badanych rankingach z lat 2007-2013. Najmniej liczebna była lista z 2010 r., a spadek ten determinowany był głównie przez zmniejszenie ilości miast na prawach powiatu. Spowolnienie gospodarcze w wyniku kryzysu widać również na podstawie podstawowych wskaźników budżetowych oraz wartości pozyskanych funduszy unijnych. W przypadku miast na prawach powiatu, gmin miejskich i miejsko-wiejskich w całym badanym okresie dochody i wydatki na mieszkańca rosły. Jednak dynamika dochodów spadała, przez co rok 2007 był ostatnim, w którym samorządy miały nadwyżkę budżetową. Natomiast sytuacja finansowa gmin wiejskich kształtowała się odmiennie – samorządy te są mniej wrażliwe na zmiany koniunktury gospodarczej ze względu na duży udział w dochodach ogółem stabilnych dochodów z tyt. podatku rolnego oraz transferów z budżetu państwa. Spowolnienie gospodarcze powstałe w wyniku kryzysu wpłynęło również na wielkość pozyskanych środków unijnych – 2010 r. każda z grup JST odnotowała spadek wielkości tego parametru, który największy był w miastach na prawach powiatu. Ciekawe jest również, to, że w 2013 r., pomimo niskiej dynamiki PKB, tendencja odwróciła się. Wynikało to najprawdopodobniej z kończącej się Perspektywy finansowej UE.

Wskaźniki jakości zarządzania samorządów kształtowały się dość stabilnie w badanym okresie. JST, mimo trudnej sytuacji gospodarczej, konsekwentnie realizowały cele dotyczące poprawy jakości życia mieszkańców, czasem kosztem stabilności finansowej. Na szczególną uwagę załguje wzrost nakładów na gospodarkę mieszkaniową na osobę w gminach wiejskich, co może wynikać ze migracji ludności z metropolii na obszary wiejskie. Mimo polepszających się warunków mieszkaniowych w latach 2010-2013, sukcesywnie spadała atrakcyjność gospodarcza gmin wiejskich. W trudnej sytuacji społeczno-gospodarczej duże miasta znacznie lepiej radzą sobie z budowaniem warunków rozwoju przedsiębiorczości.

Druga część analizy polegała na zbadaniu najlepszych samorządów kształtujących jakość życia mieszkańców na przykładzie miast na prawach powiatu. Wykazała ona, że w latach 2007-2013 najlepszymi samorządami był Poznań, Sopot i Gdańsk. Na ich sukces w większym stopniu miała ocena jakości zarządzania niż sytuacji finansowej. Wniosek z tego taki, że efektywne świadczenie usług komunalnych nie jest silnie determinowane przez dochody budżetowe. Samorzady te charakteryzowały się też długoletnią kadencją prezydentów, co przełożyło się na realizację długofalowych celów strategicznych sprzyjających stabilnemu rozwojowi społeczno-ekonomicznemu, a tym samym wzrostowi jakości życia. Warto również zwrócić uwagę, że miasta te postawiły na rozwój przedsiębiorczości, budowę infrastruktury niezbędnej dla mieszkańców oraz na poprawę poziomu edukacji wspierając tym samym rynek pracy. Zatem miasta te mogą stanowić punkt odniesienia dla innych samorządów w kształtowaniu jakości życia mieszkańców.

Literatura

- Becla A., Czaja S. (2003). Problem jakości życia i dobrobytu w teorii ekonomii (w kontekście badań A. Sena). In J. Tomczyk – Tołkacz (Ed.), *Jakość życia w perspektywie nauk humanistycznych, ekonomicznych i ekologii*. Jelenia Góra: AE we Wrocławiu.
- GUS. (2013). *Produkt krajowy brutto - Rachunki regionalne w 2012 r.* Katowice: GUS:
- GUS. (2014). *Jakość życia, kapitał społeczny, ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*. Warszawa GUS:
- Kto tonie w długach. Ranking zadłużenia samorządów. (2014). *Wspólnota*, nr 19. Retrieved from http://www.wspolnota.org.pl/fileadmin/formhandler-download/Nr_19_Ranking_-_Zadluzenie_samorzadow.pdf (15.03.15).
- Luszniewicz A. (1972). *Statystyka poziomu życia ludności*. Warszawa: PWE.
- MF. (2014). *Informacje z wykonania budżetów jednostek samorządu terytorialnego za lata 2001–2014*. Retrieved from <http://www.mofnet.gov.pl> (15.03.15).
- Njoh A.J. (1994). A client-satisfaction-based model of urban public service delivery organizational effectiveness. *Social Indicators Research*, vol. 32 (1).
- OECD Better Life Index. (n.d.). Retrieved from <http://www.oecdbetterlifeindex.org> (15.03.15).
- Otok S. (1981). *Geografia społeczna*. Wrocław: PZLG.
- Pissourios I.A. (2013). An interdisciplinary study on indicators: A comparative review of quality-of-life, macroeconomic, environmental, welfare and sustainability indicators. *Ecological Indicators*, vol. 34. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2013.06.008>.
- Ranking jakości życia. (2014 November 5). *Niezbędnik inteligenta. Polityka*.
- Ranking miast atrakcyjnych dla biznesu 2014. (2014 June1). *Forbes*.
- Ranking samorządów 2008. (2008 July 17). *Rzeczypospolita*.
- Ranking samorządów 2011. (2011 July19). *Rzeczypospolita*.
- Ranking samorządów 2014. (2014 July 15). *Rzeczypospolita*.
- Romano G., Salvati N., Guerrini A. (2014). Factors Affecting Water Utility Companies' Decision to Promote the Reduction of Household Water

Consumption. *Water Resources Management*, vol. 28 (15).
<http://dx.doi.org/10.1007/s11269-014-0818-5>

Sompolska-Rzechuła A. (2013). Jakość życia jako kategoria ekonomiczna,
Pomer. Univ. Technol. Stetin Oeconomica, 301 (71).

Stiglitz, J. E. (2012). *Ekonomia sektora publicznego*. Warszawa: PWN.

Swaniewicz P., Łukomska J. (2009). Finanse samorządów lokalnych w Polsce – kryzys, spowolnienie czy medialna burza w szklance wody? *Wspólnota*, nr 46.

Tavernier J.J, Cuneo P., Plateau C. (2015). Measurement of quality of life and well-being in France: the drivers of subjective well-being., *Review of Income and Wealth*, vol. 61 (1). <http://dx.doi.org/10.1111/roiw.12157>.

Ustawy o gospodarce komunalnej z dnia 20.12.1996 r. (2011), [Dz.U.2011.45.236].

Yiwen B., Shuai Y., hao X. (2014). Efficiency evaluation for regional urban water use and wastewater decontamination systems in China: A DEA approach. *Resources, Conservation and Recycling*, vol. 83.